

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
***Балашова Едуарда Михайловича* «Метакогнітивний моніторинг**
саморегульованого навчання студентів», представлене на здобуття
наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційна робота Балашова Едуарда Михайловича викликає інтерес своєю незаперечною новизною і складністю. Досліджувана проблематика є на сучасному етапі одночасно достатньо актуальною, значущою і мало дослідженою в психологічній науці. Динамічні зміни, котрі є характерними для розвитку сучасного суспільства, вимагають від особистості бути саморегульованою і творчою у навчанні, вміти швидко та ефективно пристосовуватися до навчальної ситуації. Саме тому дослідження присвячене важливим питанням розвитку сучасної психологічної науки, зокрема розглядається саморегуляція навчальної діяльності студентів, як метакогнітивний рівень ініціювання, мотивування, планування, моніторингу, оцінювання та контролю автономним суб'єктом навчальної діяльності всіх видів і форм власної зовнішньої і внутрішньої активності, які спрямовані на досягнення визначених цілей навчальної діяльності, особистісний і професійний саморозвиток і самореалізацію. У роботі на теоретичному та методологічному рівнях обґрунтовано концептуальні основи саморегульованого навчання студентів за допомогою розгляду взаємодії його основних суб'єктів (студент, студентська група, викладач) у конкретних психолого-педагогічних умовах, які сформувалися з урахуванням вимог навколишнього соціокультурного середовища, з метою автономного та відповідального досягнення визначених освітніх та особистісно-професійних цілей. Центральним компонентом цієї системи визначено процес саморегуляції навчальної діяльності студентів, ефективність якого забезпечує системна взаємодія інтегрального, особистісного, мотиваційно-вольового, емоційно-поведінкового, комунікативного, когнітивного та метакогнітивного рівнів функціонування суб'єкта навчальної діяльності.

Своєчасність роботи, що представлена до захисту, обумовлена також тим, що у дослідженні розроблено теоретико-концептуальну модель саморегульованої навчальної діяльності студентів. У структурі саморегульованої навчальної діяльності виокремлено такі взаємопов'язані компоненти: інтегральний (задоволеність навчально-професійною діяльністю, академічна саморегуляція); особистісний (рефлексивність, самооцінка); мотиваційно-вольовий (навчальна мотивація, вольова саморегуляція); емоційно-поведінковий (емоційний інтелект, самоповага, психологічне благополуччя); комунікативний (комунікативний самоконтроль, само моніторинг); когнітивний (само ефективність, когнітивний контроль, раціональне / інтуїтивне прийняття рішень) та метакогнітивний (метакогнітивний досвід (мета когнітивні знання, мета когнітивна активність), метакогнітивна усвідомленість (включеність в діяльність). Практична спрямованість одержаних результатів роботи визначається в тому, що на емпіричному рівні виокремлено та охарактеризовано ці показники відповідних рівнів саморегульованого навчання.

З огляду на недостатньо розроблений контекст досліджуваної проблеми, автором досить чітко й логічно визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, а також окреслено науково-прикладні завдання, які цілісно охоплюють змістово-функціональну семантику роботи. Задля досягнення поставлених завдань у роботі цілком доцільно використано низку теоретичних, емпіричних, статистичних та формувальних методів наукового пізнання, що свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертанта.

У структурному плані імпонує чітка побудова дослідження, в якому гармонійно узгоджені теоретичні складові та прикладні аспекти заявленої проблематики; науковий апарат дисертації насичений необхідними структурними елементами, зміст яких свідчить про широке бачення автором сутності розвитку саморегульованого навчання у контексті метакогнітивного моніторингу та психологічних особливостей його розвитку в студентів.

Перший та другий розділи дослідження Балашова Е.М. справляють позитивне враження завдяки вдалому системному та комплексному аналізу наукових джерел з проблеми саморегуляції навчальної діяльності та метакогнітивного моніторингу. Обґрунтовано теоретичні та методологічні основи концептуалізації метакогнітивного моніторингу саморегульованого навчання студентів на засадах інтеграції особистісно-діяльнісного, суб'єктного та метакогнітивного підходів.

Оригінальною є позиція автора в тому, що концептуальне дослідження поглиблює та розширює уявлення про змістові та функціональні характеристики саморегуляції навчальної діяльності студентів, яку автор розглядає як метакогнітивний рівень ініціювання, мотивування, планування, моніторингу, оцінювання та контролю автономним суб'єктом навчальної діяльності всіх видів і форм власної зовнішньої і внутрішньої активності, які спрямовані на досягнення визначених цілей навчальної діяльності, особистісний і професійний саморозвиток і самореалізацію.

Цілеспрямованість пошуку, наукова ерудиція, творчий підхід здобувача сприяли тому, що в третьому та четвертому розділах роботи на належному науковому рівні обґрунтовано процедурно-методичне забезпечення та психодіагностичний інструментарій для визначення відповідних індикаторів саморегуляції навчальної діяльності студентів на вказаних вище рівнях.

За результатами проведеного емпіричного дослідження було виявлено психологічні закономірності у динаміці компонентів саморегульованого навчання студентів на визначених рівнях у розрізі метакогнітивного моніторингу. Визначено, що метакогнітивний моніторинг, як необхідний компонент саморегульованого навчання та регулятивний чинник метапізнання детермінує ступінь ефективності навчальної діяльності, оскільки уможливорює не лише отримання знань студентами, але й оцінку та регуляцію ними самого процесу пізнавальної діяльності. Крім того, визначено, що у студентів переважає середній рівень загальної само

ефективності, інтроєктоване та зовнішнє регулювання, тобто їхня навчальна поведінка регулюється відчуттям власного вибору і власними бажаннями, установленими правилами та нормами навчання. Констатуючий експеримент засвідчив переважання високого (екстернального) рівня когнітивного контролю серед студентів, що пояснює усвідомлення ними своїх стратегій вирішення поставлених завдань, формування навичок ефективного спілкування, міжособистісних стосунків з колегами по навчанню та викладачами тощо. Рівень загальної рефлексії та самомоніторингу студентів у навчальній діяльності відповідає середньому. Визначено, що у навчальній поведінці студентів переважають залежні типи саморегуляції навчальної діяльності.

Автор відзначає важливу роль метакогніцій у ефективності саморегуляції навчальної діяльності. Визначено, що середній рівень розвитку метакогнітивних процесів студентів прямо корелює з високим рівнем їхньої успішності. Кореляційний зв'язок між низьким рівнем розвитку метакогнітивних процесів студентів і низьким рівнем успішності є статистично значущим оберненим. Кореляція між високим рівнем розвитку метакогнітивних процесів і високим рівнем навчальної успішності є також статистично значущою.

Одержані результати дослідження визначили необхідність розробки й впровадження спеціальних психологічних заходів для оптимізації досліджуваного утворення. На достатньому професійному рівні дисертантом розроблена авторська тренінгова програма розвитку саморегульованого навчання студентів, яка містить комплекс взаємопов'язаних заходів, а також методів та видів роботи, що забезпечують цілісний вплив на розвиток рефлексії, внутрішньої навчальної мотивації, метакогнітивних навичок студентів, донесення до студентів знань про особливості метакогнітивного моніторингу та метакогнітивного контролю навчальної діяльності; усвідомлення ними характерних особливостей власних процесів розуміння, оцінювання та відтворення інформації; формування навичок осмислення та

аналізу завдань, розуміння специфіки виконуваних завдань. З метою забезпечення ефективності програми було визначено також додаткове завдання, що полягало в розвитку таких процесів саморегуляції навчання, як постановка цілей і планування, моделювання і самомотивація, програмування навчальних дій, контроль й оцінка результатів, гнучке використання стратегій навчання, аналіз продуктивності та корекція навчальної діяльності тощо. Результати формувального експерименту доводять ефективність цілеспрямованого розвитку компонентів саморегульованого навчання студентів засобами соціально-психологічного тренінгу. У студентів експериментальної групи констатовано підвищення структурних складових саморегульованого навчання студентів у розрізі визначених рівнів. Виявлені зміни є статистично значущими. У респондентів контрольної групи достовірних змін не виявлено. Ефективність програми підтверджується стійкістю отриманих результатів. Результати, отримані в процесі апробації тренінгової програми, доводять її ефективність. Все це, безумовно, заслуговує схвалення як творче досягнення дисертанта.

Загалом текст дисертації вдало структурований і логічно завершений, адже відчувається справжня захопленість дисертанта науковим пошуком, глибокий інтерес до своєї теми. Усі вищезазначені теоретичні та практичні результати роботи повною мірою викладені як в тексті дисертації, так і в опублікованих працях автора.

Зміст дисертації містить цілісну концепцію, яка обґрунтована на методологічному, теоретичному, практичному та методичному рівнях. Низка практичних результатів, які є достатнім підґрунтям для основних теоретичних положень дисертації можуть вважатися надійними та вірогідними, оскільки забезпечені адекватністю методів та репрезентативністю вибірки.

У загальних висновках роботи цілісно представлені на достатньому рівні узагальнення сутнісні аспекти проблеми, що вирішувалася.

Автореферат, публікації автора відповідають змісту дисертації та відображають основні положення дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота пройшла відповідний рівень апробації дослідження. Запропонована Балашовим Е.М. робота може стати відправною науково-практичною настановою у подальших дослідницьких пошуках.

Даючи загальну позитивну оцінку результатам дослідження Балашова Е.М., вважаємо за необхідне висловити такі побажання та зауваження:

1. У теоретичній частині дисертації не досить широко презентуються наукові позиції вчених в психологічній літературі щодо вивчення взаємозв'язку і взаємовпливу саморегульованого навчання та метакогнітивного моніторингу взагалі. Важливо було б детальніше обґрунтувати власні дослідницькі позиції, враховуючи сучасний стан проблеми, зокрема, відповідно до положень реформи національного вищого шкільництва, що передбачає формування конкретних психолого-педагогічних умов для саморегуляції навчальної діяльності з урахуванням вимог навколишнього соціокультурного середовища, та контексту автономного та відповідального досягнення визначених особистісно-професійних цілей у взаємодії його основних суб'єктів.
2. Становить інтерес аналіз особливостей метакогнітивного досвіду у саморегульованому навчанні, здійснений у підрозділі 4.3.1. Однак, викликає запитання брак уваги автора до таких його рефлексивних процесів, як інтелектуальний контроль діяльності, що включає планування, передбачення наслідків рішень, оцінки етапів власної інтелектуальної діяльності, вибору і коригування стратегії власного навчання, інтенсифікації або сповільнення інтелектуальної діяльності, розкритих автором лише в одному абзаці (с. 309).
3. Під час висвітлення кореляційних зв'язків між показниками рівнів саморегульованого навчання, представлених у корелограмі (с. 357)

формуального експерименту окремі положення та пропозиції автора не отримали належного фактологічного підтвердження. Так, робота виграла б, якби автор глибше проаналізував результати кореляційних взаємозалежностей між визначеними показниками саморегульованого навчання (с.356, 358).

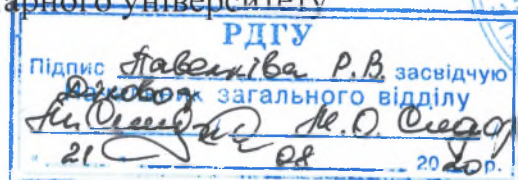
4. Рівень презентації наукових результатів дисертації був би вищим, якби автор провів порівняльне дослідження особливостей саморегульованого навчання студентів у розрізі метакогнітивного моніторингу на початкових і останніх курсах навчання студентів, а також у гендерному розрізі. Оскільки цей аспект є недостатньо висвітленим у психології і педагогіці, дисертантові доцільно було б у подальшому розширити і продовжити дане дослідження.

Однак, висловлені зауваження не можуть знизити загалом високий науково-дослідницький рівень представленої дисертації. Вони носять переважно характер побажань щодо розширення семантичного поля та поглиблення подальших перспективних розробок з проблеми дослідження.

Таким чином, дисертація «**Метакогнітивний моніторинг саморегульованого навчання студентів**» є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, що має безумовну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, відповідає вимогам АК України, які висуваються до докторських дисертацій, а його автор *Балашов Едуард Михайлович* заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
перший проректор, завідувач кафедри
вікової та педагогічної психології
Рівненського державного
гуманітарного університету

Р. В. Павелків